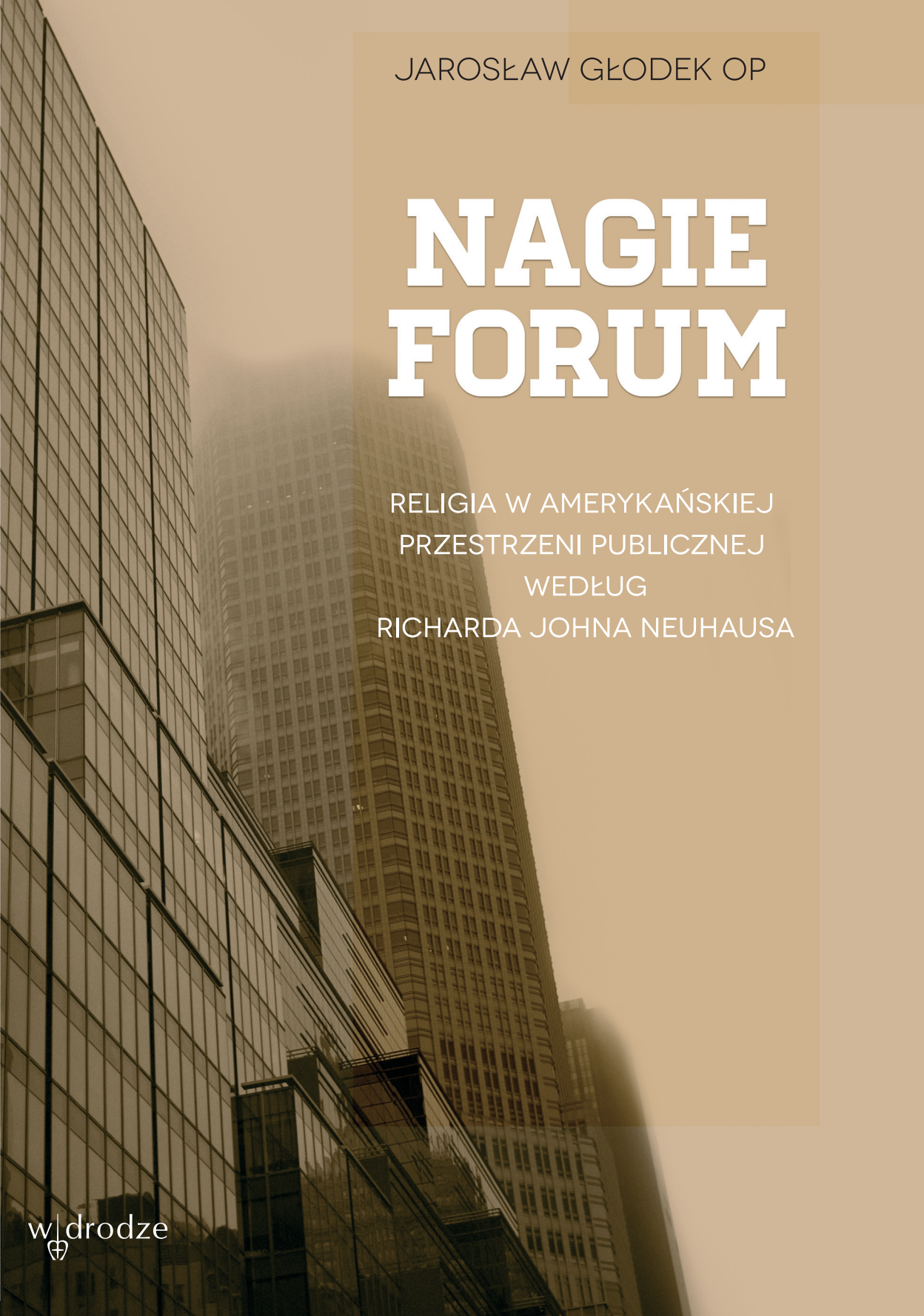




JAROSŁAW GŁODEK OP

NAGIE FORUM

RELIGIA W AMERYKAŃSKIEJ
PRZESTRZENI PUBLICZNEJ
WEDŁUG
RICHARDA JOHNA NEUHAUSA

NAGIE FORUM

JAROSŁAW GŁODEK OP

NAGIE FORUM

RELIGIA W AMERYKAŃSKIEJ
PRZESTRZENI PUBLICZNEJ
WEDŁUG
RICHARDA JOHNA NEUHAUSA

© Copyright by Jarosław Głodek OP
© Copyright for this edition by Wydawnictwo W drodze 2014

Projekt okładki i stron tytułowych
Justyna Czyżak

Fotografia na okładce
© stock.xchng/symbol

Redaktor techniczny
Justyna Nowaczyk

Rozprawa doktorska napisana
w Instytucie Politologii na Wydziale Historii i Nauk Społecznych
Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
pod kierunkiem prof. dra hab. Piotra Mazurkiewicza

Recenzenci rozprawy doktorskiej
prof. dr hab. Jan Grosfeld
prof. dr hab. Bogdan Szlachta

Serdeczne podziękowania za współfinansowanie wydania dla
Community of Christ in the City oraz Ethics and Public Policy Center

ISBN 978-83-7033-909-8

Wydawnictwo Polskiej Prowincji Dominikanów
W drodze 2014
ul. Kościuszki 99, 60-920 Poznań
tel. 61 852 39 62, faks 61 850 17 82
www.wdrodze.pl sprzedaz@wdrodze.pl

Druk i oprawa: UNI-DRUK, Luboń

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	11
Wstęp	13
 Rozdział 1	
Amerykański projekt polityczny w perspektywie przymierza i kontraktu	23
1.1. Dwie klasyczne interpretacje fundamentów amerykańskiego systemu	25
1.1.1. Ameryka jako projekt polityczny	26
1.1.2. Ameryka jako projekt religijny	31
1.2. Umowa społeczna i przymierze: historia pojęć stojących u podstaw amerykańskiego projektu	35
1.2.1. Teoria umowy społecznej	35
1.2.2. Teologia przymierza	40
1.3. Dialektyka przymierza i kontraktu według Neuhaus'a	46
1.4. Fundamenty amerykańskiego projektu w dialektyce przymierza i kontraktu	52
1.4.1. Deklaracja niepodległości: Bóg natury czy Bóg przymierza?	54
1.4.2. Konstytucja: kontrakt dotyczący procedur	61
 Rozdział 2	
Przestrzeń publiczna jako fundament porządku politycznego	69
2.1. Definicja i rozwój pojęcia przestrzeni publicznej	70
2.1.1. „Przestrzeń” publiczna: sposoby wyodrębniania przestrzeni	70
2.1.2. „Publiczna” przestrzeń: ewolucja pojęcia „publiczny”	73
2.1.2.1. Starożytna <i>polis</i> : prymat tego, co publiczne	74
2.1.2.2. Stoicyzm: afirmacja prywatności	76
2.1.2.3. Chrześcijaństwo: społeczeństwo jako byt odrębny od władzy państwowej	78

2.1.2.4. Nowożytność: dwie koncepcje przestrzeni publicznej	82
2.1.2.5. Przestrzeń publiczna a opinia publiczna	87
2.1.3. Definicja przestrzeni publicznej	92
2.2. Przestrzeń publiczna według Neuhausa	96
2.2.1. Przestrzeń publiczna w perspektywie przymierza i kontraktu	97
2.2.2. Struktury pośredniczące: przestrzeń publiczna jako przestrzeń wolności	100
2.2.3. Przestrzeń publiczna a tożsamość kulturowa. Pierwszeństwo kultury przed polityką	102
 Rozdział 3	
Religia jako deklaracja tożsamości metafizycznej	107
3.1. Definicja i rozwój pojęcia religii	108
3.1.1. Klasyczne pojęcie religii. Tradycja i wiara	109
3.1.2. Religia jako sfera <i>sacrum</i>	116
3.1.2.1. Religia jako kategoria społeczna. Jedna religia, wiele odmian <i>sacrum</i>	117
3.1.2.2. Fenomenologia religii. Jedno <i>sacrum</i> , wielość religii	121
3.1.2.3. <i>Sacrum</i> a <i>divinum</i>	124
3.1.3. Strukturalna formuła rozwoju religii: ewolucja religii	127
3.1.4. Epistemologia religii	132
3.1.5. Publiczny wymiar religii	137
3.2. Istota religii według Neuhausa	140
3.2.1. Substancjalne i funkcjonalne podejście do religii	140
3.2.2. <i>Prolepsis</i> . Wyjątkowość chrześcijaństwa jako religii przymierza	143
3.2.3. Religia a kultura	149
 Rozdział 4	
Naga przestrzeń publiczna	159
4.1. Przestrzeń publiczna a pojęcie neutralności	160
4.1.1. Neutralność władzy wobec przestrzeni publicznej	161
4.1.1.1. Świeckość jako neutralność	161
4.1.1.2. Neutralność proceduralna	163
4.1.1.3. Neutralność a bezstronność	166
4.1.2. Neutralność przestrzeni publicznej: postulat równego dostępu do wpływania na decyzje polityczne	169
4.2. Metafora nagiej przestrzeni publicznej według Neuhausa	173
4.2.1. Naga przestrzeń publiczna jako postulat sekularyzmu	175
4.2.1.1. Humanizm jako sekularna religia	179

4.2.1.2. Liberalny protestantyzm	184
4.2.1.3. Sekularyzm jurydyczny	190
4.2.2. Naga przestrzeń publiczna jako wyraz ekspansywności państwa w przestrzeni publicznej	197
4.2.2.1. Ingerencja państwa w prawo obywateli do wolności przekonań	198
4.2.2.2. Ingerencja państwa w autonomię stowarzyszeń	206
4.2.3. Naga przestrzeń publiczna jako wyraz ideologii relatywizmu	211
4.3. Przejście od demokracji do elitaryzmu jako konsekwencja nagiej przestrzeni publicznej	219

Rozdział 5

Sakralna przestrzeń publiczna	225
5.1. Publiczny wymiar religii a religia publiczna	227
5.2. Religie polityczne i quasi-religie polityczne	230
5.3. Idea religii obywatelskiej: dwie tradycje	235
5.4. Amerykańska religia obywatelska jako przykład sakralizacji przestrzeni publicznej	246
5.4.1. Posłannictwo i sąd: początki wspólnej religii	247
5.4.2. Naród „prawie wybrany”: teologia Lincolna jako doktryna amerykańskiej religii obywatelskiej	250
5.4.3. <i>One nation under God</i> : złoty okres amerykańskiej religii obywatelskiej	254
5.4.4. Amerykańskie <i>credo</i> : od religii obywatelskiej do quasi-religii politycznej	256
5.5. Neuhausa krytyka amerykańskiej religii obywatelskiej	258
5.5.1. Protestancka teologia millenarystyczna jako źródło amerykańskiej religii obywatelskiej	259
5.5.2. Amerykańska religia obywatelska jako metareligia ludzkości	263
5.5.3. Amerykańska religia obywatelska jako narodowa nadreligia	265
5.5.4. Amerykańska religia obywatelska jako quasi-religia	267
5.5.5. Postulaty Neuhausa: publiczna pobożność i teonomia	269
5.6. Nowe rozumienie pojęcia religia publiczna: religia zdeprywatyzowana	279
5.7. Przebudzenie ewangelikalne jako przykład deprywatyzacji religii	283
5.7.1. Większościowa strategia polityczna	283

5.7.2. Mniejszościowa taktyka antydyskryminacyjna w bataliach sądowych	287
5.8. Neuhausa krytyka religijnej prawicy i idei usakralnionej przestrzeni publicznej	291
5.8.1. „Naga” religia publiczna: emotywizm i zagrożenie heteronomią	292
5.8.2. Sakralna i usakralniona przestrzeń publiczna	297

Rozdział 6

Obywatelska przestrzeń publiczna	303
6.1. Pojęcie obywatelskości	304
6.2. Podmiotowość i suwerenność społeczeństwa obywatelskiego	308
6.2.1. Podmiotowość osoby ludzkiej jako fundament podmiotowości społeczeństwa	308
6.2.2. Suwerenność społeczeństwa obywatelskiego	312
6.3. Przestrzeń publiczna społeczeństwa obywatelskiego	316
6.3.1. Wolność sumienia i wolność religijna	316
6.3.2. Wolność wspólnotowego wyrażania zespołów przekonań	324
6.4. Pluralizm jako podstawa obywatelskiej przestrzeni publicznej	328
6.4.1. Modele pluralizmu	330
6.4.2. Chrześcijańska wizja pluralizmu	333
6.5. Filozofia publiczna	344
6.5.1. John Rawls: rozum publiczny	347
6.5.2. Alasdair MacIntyre: tradycja	351
6.5.3. Neuhaus: religijnie poinformowana filozofia publiczna	353
6.6. Katolicki moment	359
6.7. Wolność pod rządami prawa: dwie tradycje liberalizmu	365

Rozdział 7

Amerykański Babilon	371
7.1. Spór o aborcję jako ogniskowa wojen kulturowych	373
7.1.1. Aborcja: spór o przynależność do wspólnoty politycznej.....	374
7.1.2. Kwestia legalizacji aborcji jako spór o istotę procesu demokratycznego	381
7.1.3. Czynniki religijny w sporze o aborcję	388
7.1.4. Strategia zmian: społeczeństwo poinformowane.....	390
7.2. Supremacja jurydyczna i koniec demokracji	392
7.2.1. Koniec historii czy koniec amerykańskiej demokracji?	394
7.2.2. Supremacja jurydyczna: Sąd Najwyższy ponad władzę ustawodawczą	397

7.2.3. Supremacja jurydyczna: Sąd Najwyższy ponad władzę wykonawczą	400
7.2.4. Supremacja czy uzurpacja? Supremacja jurydyczna a obywatelskie nieposłuszeństwo	405
7.3. Ironia czy nadzieja? Neuhaus i antyfilozofia publiczna Rorty'ego	411
7.4. Czy ateista może być dobrym obywatelem? Koncepcja podwójnego obywatelstwa	416
Zakończenie	421
Bibliografia	433
Summary	451

WYKAZ SKRÓTÓW

- AAI R.J. Neuhaus, *America Against Itself. Moral Vision and the Public Order*, University of Notre Dame Press, Notre Dame 1992
- ACLU American Civil Liberties Union
- AEI American Enterprise Institute
- AB R.J. Neuhaus, *American Babylon. Notes of a Christian Exile*, Basic Books, New York 2009
- CM R.J. Neuhaus, *The Catholic Moment. The Paradox of the Church in the Post-modern World*, Harper and Row, San Francisco 1987
- ELCA Evangelical Lutheran Church in America
- IRD Institute on Religion and Democracy
- MaR P.L. Berger, R.J. Neuhaus, *Movement and Revolution*, Anchor Books, Garden City, NY 1970
- NPS R.J. Neuhaus, *The Naked Public Square. Religion and Democracy in America*, Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, MI 1984
- SSRC Social Science Research Council
- TEP R.J. Neuhaus, P.L. Berger, *To Empower People. From State to Civil Society*, wyd. 2, AEI, New York 1996
- TTH R.J. Neuhaus, *Time Toward Home. The American Experiment as Revelation*, A Crossroad Book, New York 1975
- UKSW Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Pozostałe skróty zgodnie z wykazem skrótów *Wielkiej Encyklopedii PWN*, Warszawa 2001.

WSTĘP

„Na początku zatem cały świat był Ameryką” – pisał w 1679 roku John Locke w *Drugim traktacie o rządzie*¹. Locke wyobrażał sobie, że ówczesna Ameryka odzwierciedlała pierwotny stan ludzkości, stan przedspołeczny i przedpolityczny, poprzedzający pojawienie się własności ziemi, pieniądza czy władzy. Sto lat po napisaniu tych słów powstało w Ameryce nowe państwo: Stany Zjednoczone. Zostało ono utworzone w wyniku zawiązania sojuszu kolonii, potwierdzonego Deklaracją niepodległości i wspólnym uznaniem podstawowych wartości. Ustanowiono amerykańską Konstytucję, która była aktem założycielskim nowego organizmu politycznego, określającym formalne zasady funkcjonowania państwa. Rozpoczął się historyczny eksperyment, oparty na „wolności pod rządami prawa”. Powstanie Stanów Zjednoczonych nie było stwarzaniem od podstaw całkiem nowego porządku, tym niemniej secesja zamorskich kolonii brytyjskich wiązała się z powstaniem nowego systemu politycznego i ze zmianą paradygmatów myślenia o władzy. Dla myślicieli oświecenia była to niezwykła okazja do wprowadzenia w życie filozoficznych idei zbudowania świata opartego na ludzkim rozumie. Z kolei dla religijnych osadników Ameryka była Ziemią Obiecaną, miejscem realizacji królestwa Bożego na ziemi i krajem, w którym w sposób wolny od prześladowań można oddawać cześć Bogu. Swoista synteza myśli oświecenia i religijnych idei przymierza stała się podstawą nowego porządku politycznego.

Stany Zjednoczone są dziś, ponad dwieście lat od momentu ogłoszenia niepodległości, państwem świeckim, przywiązany do idei separacji instytucji państwa i Kościoła. We współczesnej Ameryce nie ma oficjalnej religii państwowej ani nawet partii, która bezpośrednio odwoływałaby się do inspiracji religijnych. Jednocześnie

¹ J. Locke, *Dwa traktaty o rządzie*, II, 49, przeł. Z. Rau, przekł. przejrzał A. Czarnota, PWN, Warszawa 1992, s. 197.

jednak na globalnej mapie religijności Amerykanie znajdują się w czołówce społeczeństw religijnych. Wiara w Boga jest silnie obecna w indywidualnym życiu ludzi i w przestrzeni publicznej. Amerykanie częściej niż inne zaawansowane gospodarczo społeczeństwa deklarują przynależność religijną oraz fakt, że religia jest w ich życiu ważna (55%); regularnie uczestniczą w nabożeństwach (44%) i przyznają, że wierzą w Boga (94%). Aż 58% Amerykanów deklaruje, że modli się codziennie, a duża część z nich jest przekonana, że Bóg odpowiada na ich modlitwy. Z badań wynika, że aż 49% Amerykanów twierdzi, iż Bóg w ostatnim czasie odpowiedział na ich prośby, a 19% doświadcza tego przynajmniej raz w tygodniu². Ponadto religijność Amerykanów, na pozór głęboko indywidualistyczna, ma silnie publiczny wymiar. Widoczne jest to na przykład w czasie tak zwanych wielkich przebudzeń religijnych, w okresach mobilizacji moralnej oraz w działaniach licznych ruchów społecznych. Także podczas wyborów prezydenckich religia staje się widoczna i odgrywa ogromną rolę społeczną i polityczną. Charakterystyczną cechą amerykańskiej tradycji jest oddziaływanie na politykę na poziomie społeczeństwa obywatelskiego, między innymi poprzez ruchy społeczne. To właśnie za pośrednictwem samoorganizujących się ruchów społecznych przekonania moralne i religijne „transmitowane” są w przestrzeń polityczną. Jak zauważają amerykańscy socjologowie, kwestie religijne wpływają na zachowania wyborcze obywateli, a przez to na kształt amerykańskiej sceny politycznej, dwa razy silniej niż podziały klasowe czy status materialny³.

Niektórzy badacze mówią o religijnej wyjątkowości Ameryki, ale podkreślają za razem, że jest to wyjątkowość polegająca nie tyle na silnej religijności społeczeństwa, ile na specyficznej roli, jaką religia odgrywa w przestrzeni publicznej⁴. Silna obecność religii w amerykańskiej przestrzeni publicznej może być uznana za zjawisko przemijające, o historycznym jedynie znaczeniu. Znaczenie religii, jak twierdził Max Weber, zanika wraz z rozwojem państwa demokratycznego i gospodarki rynkowej, zaś Ameryka bądź jest w tej kwestii historycznie spóźniona, bądź też jest anomalią⁵. Z kolei Alexis de Tocqueville uważał, że religia odgrywa w amerykańskim projekcie politycznym rolę istotną, kluczową i świadomie przyjętą, a oddziałując na przestrzeń publiczną, zapewnia właściwą, przedpolityczną perspektywę

² 2007 *U.S. Religious Landscape Survey*, Pew Research Center, Washington, D.C. 2008; oraz: *Religion in the Millennial Generation*, Pew Forum, Washington, D.C. 2010; www.pewforum.org.

³ J. Manza, C. Brookes, *A Great Divide? Religion and Political Change in U.S. National Elections, 1972–2000*, „The Sociological Quarterly” 45 (2004), s. 421–450.

⁴ E.A. Tiryakian, *American Religious Exceptionalism: A Reconsideration*, „Annals of the American Academy of Political and Social Science”, vol. 527, May 1993, s. 40–54.

⁵ M. Weber, *Asceza i duch kapitalizmu*, w: M. Weber, *Szkice z socjologii religii*, przeł. J. Prokopiuk, H. Wandowski, Książka i Wiedza, Warszawa 1984, s. 104.

aksjologiczną. Próby usuwania religii z przestrzeni publicznej Ameryki powodują kryzys całego systemu demokracji⁶. W związku z powyższym pojawiają się pytania o miejsce religii w amerykańskim projekcie politycznym. Pytania o to, czy w ramach tego projektu religia pełni funkcję elementu ważnego jedynie przy budowaniu jedności i tożsamości narodowej w okresie powstawania państwa, i czy w konsekwencji funkcja ta zanika wraz z rozwojem państwa oraz umacnianiem się systemu demokratycznego i gospodarki. A może jest dokładnie odwrotnie: może religia odgrywa w amerykańskim projekcie politycznym rolę istotną i świadomie przyjętą, a jej usunięcie lub osłabienie powoduje kryzys całego systemu amerykańskiej demokracji?

Niniejsza praca nie odpowiada na pytanie o to, czy Amerykanie są dziś mniej, czy bardziej pobożni niż u początków republiki – takie kwestie mogą być przedmiotem badań socjologicznych. W pracy tej, pisanej z perspektywy politologicznej, rozważana jest kwestia miejsca religii w amerykańskiej przestrzeni publicznej, rozumiana tak, jak to zostało ujęte w obrębie praktyki i teorii politycznej amerykańskiego projektu. W niniejszej książce dokonuje się analizy założeń amerykańskiego projektu politycznego pod kątem teoretycznych i praktycznych konsekwencji postulatu wykluczenia lub ograniczenia roli religii w przestrzeni publicznej. Pomocą w tych rozważaniach są pisma Richarda Johna Neuhausa, amerykańskiego intelektualisty, działacza na rzecz praw człowieka, pastora luterańskiego, a potem katolickiego księdza. Analiza poglądów Neuhausa odnośnie do fundamentów systemu politycznego Ameryki służy zbadaniu zasadności tezy głoszącej, że wykluczanie obecności religii z przestrzeni publicznej jest jedną z istotnych przyczyn aktualnego kryzysu amerykańskiej demokracji i jej powolnego dryfowania w stronę dyktatury nowego typu. Ów stan kryzysu demokracji Neuhaus definiował przede wszystkim jako oderwanie się amerykańskiej demokracji od jej podstaw aksjologicznych, co w rezultacie prowadzi do coraz częstszego odchodzenia od przedpolitycznej debaty o wspólnych wartościach. W rezultacie decyzje dotyczące całej wspólnoty politycznej podejmowane są często w oparciu o badania sondażowe nastrojów społecznych bądź też są arbitralnymi decyzjami administracyjnymi, które mogą naruszać wolność sumienia niektórych grup obywateli.

Wybór Neuhausa na przewodnika niniejszych analiz wymaga uzasadnienia. Intelektualne dokonania Neuhausa wpisują się w kontekst debaty na temat aktualności amerykańskiego eksperymentu politycznego i jego założeń aksjologicznych. Dyskusja ta nasiliła się w Stanach Zjednoczonych w związku z kryzysem politycznym i społecznym z końca lat 60. XX wieku. Wojna w Wietnamie, desegregacja rasowa i zmiany obyczajowe spowodowały, że Amerykanie na nowo zaczęli zadawać pytania o swoją narodową i religijną tożsamość. W dwieście lat po uchwaleniu De-

⁶ A. de Tocqueville, *O demokracji w Ameryce*, przeł. M. Król, PIW, Warszawa 1976, s. 286–287.

klaracji niepodległości zaczęto poddawać krytyce amerykański projekt polityczny, a zarazem poszukiwać jego konstytutywnych elementów. Pytano o miejsce religii w obrębie tego projektu (Robert Neelly Bellah), a także o przedpolityczne fundamenty demokracji (John Rawls, Alasdair MacIntyre). Pojawiały się też zasadnicze wątpliwości, czy system polityczny, którego naczelną zasadą jest wolność, potrzebuje do swego istnienia i funkcjonowania jakichkolwiek prezałożeń normatywnych, innych niż te, które sam ustanawia.

Pośród rozmaitych dyskusji pisma Neuhausa odegrały istotną, choć nie pierwszoplanową rolę. Neuhaus nie stworzył wyraźnej i spójnej teorii politologicznej. Dokonał jednak ważnej teoretyzacji zjawiska wykluczania religii i moralności z obrębu dyskursu publicznego. Stworzona przez niego, a następnie opisana metafora „nagiej przestrzeni publicznej” ukazała prawdziwe oblicze coraz bardziej popularnej w debacie publicznej metafory „muru separacji” pomiędzy państwem i Kościołem. Neuhaus zwrócił uwagę, że najważniejsze dla Ameryki kwestie nie rozstrzygają się wyłącznie na płaszczyźnie instytucjonalnej: państwa i Kościołów, ale w przestrzeni przedpolitycznej, nazywanej przestrzenią publiczną. O ile można sobie wyobrazić mniej lub bardziej przyjazną autonomię, a nawet separację na poziomie instytucji, o tyle w przestrzeni publicznej „mur separacji” oznacza naruszenie wolności i wykluczenie dużej części przekonań obywateli poprzez odmawianie im publicznego znaczenia dla formowania rozstrzygnięć dotyczących ogółu – twierdził Neuhaus. Opisany przez niego negatywny model „nagiej przestrzeni publicznej” miał znaczną siłę przekonywania. Pokazywał bowiem fałszywość tezy o rzekomej neutralności przestrzeni publicznej, uzyskanej za cenę wykluczenia z niej religii i moralności. Można powiedzieć, że metafora ta dostarczyła ważnych argumentów w sporze o przestrzeń publiczną.

Siła i słabość myśli Neuhausa wynika z faktu, że Neuhaus był jednocześnie praktykiem i teoretykiem życia publicznego. Aktywnie angażował się w walkę o sprawiedliwość (Civil Rights Movement), ruch ekumeniczny i dialog z judaizmem. Jego pisma są często zaangażowaną publicystyką, nie brakuje w nich jednak ważkich intelektualnie konstrukcji. Warto pochylić się nad jego tekstami, gdyż na tle innych myślicieli Neuhaus wyróżnia się specyficznym podejściem do amerykańskiego projektu – podejściem, które zanurzone jest w klasycznej filozofii oraz posiada wymiar teologiczny. W jego koncepcjach istotną rolę odgrywała perspektywa przedpolityczna: antropologiczna i teologiczna. Przyczyny kryzysu demokracji Neuhaus upatrywał w zbyt pozytywistycznym i proceduralnym podejściu do polityki. Tym, co odróżnia jego myśl od koncepcji innych myślicieli badających amerykański projekt polityczny jest twierdzenie, że kryzys demokracji jest w dużej mierze kryzysem teologicznym, dotyczącym rozumienia relacji Boga i świata, rozumu i wiary, religii i polityki.

Neuhaus odgrywał w Ameryce ogromną rolę intelektualną i moralną⁷. Przez wiele lat był doradcą prezydenta Busha. Rozgłos przyniosła mu także debata o sądowniczej supremacji politycznej i końcu demokracji, zorganizowana przez prowadzony przez niego wpływowy miesięcznik „First Things”. Neuhaus odkrywał też nowe inspiracje religijne, z czasem przybliżając się do tradycji katolickiej. Proces ten został zwieńczony jego przejściem na katolicyzm i przyjęciem święceń kapłańskich w 1991 roku. Neuhaus uważany był za jednego z czołowych neokonserwatystów, nigdy jednak nie dał się zamknąć w prostych klasyfikacjach i pozostał wrażliwym społecznie, ortodoksyjnym w kwestiach religijnych demokratą i ekonomicznym pragmatykiem. Zmarł 8 stycznia 2009 roku.

Źródła, na których oparta jest ta praca, podzielić można na cztery grupy. Są to, po pierwsze, książki i teksty napisane przez Richarda Neuhaus, w większości cytowane w przekładzie własnym (o ile nie zaznaczono inaczej), gdyż polskie przekłady obejmują jedynie niewielki fragment jego twórczości (dwie książki oraz zbiór felietonów i wywiadów). Druga grupa to tak zwane dokumenty założycielskie, czyli ogólnie znane, konstytutywne dla amerykańskiego systemu politycznego dokumenty, takie jak: Deklaracja niepodległości, Konstytucja, Księga praw, deklaracje oraz dokumenty Kongresu. Do trzeciej grupy należą orzeczenia Sądu Najwyższego dotyczące spraw istotnych dla tematu niniejszej pracy. Orzeczenia te dostępne są w całości na oficjalnych stronach internetowych Sądu, a cytowane są w przekładzie własnym. Czwartą grupę stanowią opracowania i literatura przedmiotu. W części poświęconej katolickiej nauce społecznej korzysta się z oficjalnych dokumentów Kościoła katolickiego, dostępnych poprzez Archiwum Watykańskie w oficjalnych polskich tłumaczeniach.

Niniejsza książka opiera się na określonych założeniach teoretycznych, a punktem wyjścia jest klasyczna filozofia polityczna, niestroniąca od normatywnej teorii politycznej; zadawane są w niej pytania w oparciu o dane empiryczne, dotyczące rzeczywistości politycznej i społecznej, o treść normatywną i o kształt, jaki powinien mieć sprawiedliwy system społeczny. Przy takim podejściu teoretyczne założenia tej pracy bliskie są tak zwanemu instytucjonalizmowi – paradygmatowi skupiającemu się na regułach, normach i wartościach, a dążącemu do łączenia analizy empirycznej z teorią normatywną. Związane jest to z przekonaniem, że charakterystyczne dla pozytywizmu twierdzenie o nienaukowym charakterze teorii normatywnych jest rodzajem redukcjonizmu i nie pozwala w sposób zadowalający odpowiedzieć na ważne pytania, na przykład dotyczące miary sprawiedliwości i dobra.

⁷ Tygodnik „Time” uznał Neuhaus za najbardziej wpływowego myśliciela religijnego w Ameryce, a jego zdjęcie znalazło się na okładce tygodnika. Por. „Time Magazine”, February 7, 2005.

Paradygmat tej pracy można by zatem określić mianem postpostmodernistycznego. Zwolennicy takiego podejścia (Alasdair MacIntyre, Richard John Neuhaus, a na gruncie antropologii i nauk biblijnych Joseph Ratzinger) świadomi byli krytyki, z jaką spotyka się podejście normatywne ze strony pozytywizmu, behawioryzmu czy teorii kontekstualnych. Krytyka jednak tylko pogłębia świadomość tego, jak potrzebna jest perspektywa wartościująca; istnieją bowiem ważne pytania polityczne, na które można odpowiedzieć jedynie w perspektywie normatywnej. Wspomniani autorzy byli przekonani, że można to zrobić w sposób uporządkowany i naukowy.

Ponieważ praca ta jest w większości analizą teorii politycznej, wykorzystuje się w niej podstawowe metody takiej analizy. Całość oparta jest na postpostmodernistycznych założeniach także w takim znaczeniu, że, idąc w ślad za Neuhausem, dokonana zostaje swoista dekonstrukcja założeń amerykańskiego projektu politycznego, rozłożenie go na czynniki pierwsze i zanalizowanie znaczenia podstawowych pojęć po to, by niejako złożyć je na nowo, odkrywając ich sens i znaczenie w obrębie danej teorii. Krytyczna analiza teorii obejmuje po kolei: analizę pojęć (przestrzeń wspólna, religia, przymierze i kontrakt), analizę modeli (naga przestrzeń publiczna, sakralna przestrzeń publiczna) oraz analizę na poziomie teorii politycznej (amerykański projekt polityczny). W pracy korzysta się z klasycznych metod rozumowania (dedukcyjnych oraz indukcyjnych) i komparatystyki; częste są porównania rozmaitych tradycji oraz teorii filozoficznych i politologicznych; znajdują się w niej także, tam gdzie jest to konieczne, odniesienia do wyników badań teologii biblijnej i fundamentalnej. Analizowana jest też przemiana rozumienia poszczególnych pojęć z punktu widzenia historii idei. W częściach empirycznych (*case study*), będących egzemplifikacją analizowanych tez, wykorzystywane są metody interdyscyplinarne, a więc również wyniki badań socjologicznych (głównie ilościowych).

W niniejszej książce analizie poddaje się konkretną teorię polityczną, wyrażoną w założeniach amerykańskiego projektu politycznego. Rozpatruje się ją pod kątem tezy głoszącej fundamentalne znaczenie przestrzeni publicznej dla amerykańskiego systemu politycznego oraz podkreślającej istotną rolę religii w obrębie tej przestrzeni, jako czynnika zapewniającego świadomość istnienia wymiaru normatywnego projektu politycznego.

Najtrudniejsze z metodologicznego punktu widzenia wydaje się rozróżnienie podejścia normatywnego i deskryptywnego. Z perspektywy politologii jest ono fundamentalne i zawiera postulat oddzielenia płaszczyzny przebiegu wydarzeń historycznych od płaszczyzny normatywnej, czyli odnoszącej się do ogólnych praw rządzących zachodzącymi procesami. Zdaniem Neuhaus, choć te dwie płaszczyzny (normatywną i deskryptywną) powinno się wyraźnie rozróżniać, to jednak nie należy ich zbyt radykalnie rozdzielać, gdyż nawzajem na siebie wpływają. W pracy tej odróżniony jest więc przebieg wydarzeń historycznych od wniosków wynikających z tego procesu.

W książce wprowadzony został potrójny porządek wynikania: normatywny, deskryptywny i monograficzny. Po pierwsze, zachowano logiczną strukturę rozumowania: najpierw przedstawiony został amerykański projekt polityczny jako próba syntezy wiary i rozumu, potem dokonano analizy podstawowych pojęć (pojęcia przestrzeni publicznej i pojęcia religii). Następnie omówiono modele: nagiej przestrzeni publicznej i sakralnej przestrzeni publicznej. Modele te oparte są na postulatach odpowiednio: wykluczenia religii z przestrzeni publicznej i normatywacji przestrzeni publicznej poprzez prawdy natury religijnej. Wreszcie omówione zostały postulaty obywatelskiej przestrzeni publicznej jako pewnego projektu normatywnego, przywracającego spójność amerykańskiemu projektowi.

Po drugie, opisane zostały historyczne przemiany idei i praktyki politycznej, stanowiące empiryczny materiał, który jest egzemplifikacją przedstawionych tez i swoistym studium przypadku. Omówiono więc najpierw powstanie struktury politycznej Stanów Zjednoczonych. Następnie przeanalizowano silnie obecne w Ameryce od początku XX wieku nurty sekularyzacyjne. Przedmiotem kolejnej refleksji jest ofensywa religijnej odnowy, która była odpowiedzią na tendencje sekularyzacyjne. Wreszcie opisany został stan obecny, interpretowany przez Neuhaus jako kryzys demokracji i zagrożenie dyktaturą. Zachowano chronologię wydarzeń, gdyż ewolucja omawianych idei politycznych ściśle z nią koresponduje.

Poziom trzeci to opis rozwoju myśli Neuhaus, który w swoich diagnozach dotyczących kondycji amerykańskiego projektu politycznego ewoluował od tezy o konieczności rewolucji społecznej, poprzez obronę religii i jej obecności w przestrzeni publicznej, krytykę religijnego fundamentalizmu, aż do twierdzenia o potrzebie odnowy amerykańskiego projektu w oparciu o nauczanie Kościoła katolickiego. Pod koniec swego życia Neuhaus diagnozował obecną rzeczywistość jako stan końca demokracji. Na wszystkich trzech płaszczyznach: normatywnej, deskryptywnej i monograficznej można dostrzec spójność analiz Neuhaus i racjonalny charakter jego tez dotyczących przemiany amerykańskiej przestrzeni publicznej.

W pierwszym rozdziale tej pracy przedstawione są fundamenty amerykańskiego projektu religijno-politycznego, tak jak rozumieli go ojcowie założyciele. Kluczem do zrozumienia unikalności i geniuszu tego eksperymentu wolności pod rządami prawa jest, zdaniem Neuhaus, synteza religijnej myśli purytańskiej oraz ideałów oświecenia. W jego ujęciu jest to synteza dwóch elementów: idei przymierza oraz kontraktu. Każdy z tych elementów wymaga oparcia w drugim: przymierze potrzebuje zgody, określonej i wyrażonej w sposób wolny i rozumny, zgoda potrzebuje zaufania i obietnicy zawartej w pojęciu przymierza. Obietnica religijna wyznacza cel i kierunek pośród historycznej zmienności, idea kontraktu opisuje wymiar proceduralny relacji społecznych oraz zapewnia wyraźne ramy i reguły współistnienia. Synteza przymierza i kontraktu funkcjonuje w koniecznym i nieustannym napięciu,

które jest istotą amerykańskiego projektu. Wyrazem tych dwóch perspektyw, przymierza i kontraktu, są, zdaniem Neuhaus, dwa dokumenty podstawowe dla amerykańskiego projektu: Deklaracja niepodległości i Konstytucja.

Szczególną rolę w amerykańskim projekcie politycznym pełni przestrzeń publiczna i społeczeństwo obywatelskie. Przestrzeń publiczna rozumiana jest jako przedpolityczna przestrzeń formowania się tożsamości lub, mówiąc inaczej: podzielana świadomość społeczna dotycząca podstawowych wartości i miary dobra. Rozdział drugi poświęcony jest analizie pojęcia przestrzeni publicznej zarówno w jego historycznym rozwoju, jak i w wymiarze normatywnym. Przedstawiona jest w nim także szczególna funkcja, jaką przestrzeń publiczna pełniła w amerykańskim projekcie politycznym. Na tle ogólnej historii pojęcia ukazane są też poglądy Neuhaus na to, czym jest przestrzeń publiczna.

Rozdział trzeci poświęcony jest pojęciu religii, a więc jednemu z kluczowych pojęć dla amerykańskiego projektu. W tradycji amerykańskiej myśli politycznej religia nazywana była „pierwszą instytucją polityczną” (Alexis de Tocqueville). W tej perspektywie konieczne jest zrozumienie, co kryje się pod pojęciem religii, a więc spojrzenie na jej fenomen z punktu widzenia filozofii religii. Zdaniem Neuhaus funkcjonalne podejście do religii, ograniczające się jedynie do analizy jej roli i funkcji spełnianych w społeczeństwie, wypacza jej sens, gdyż abstrahuje od sposobu, w jaki rozumieją ją sami wierzący. W rozdziale trzecim omówiona jest też wyjątkowość chrześcijaństwa spośród innych religii oraz to, jak pojęcie religii rozumiał Neuhaus.

W rozdziale czwartym opisane są historyczne oraz ideowe źródła modelu przestrzeni publicznej, nazwanego przez Neuhaus nagą przestrzenią publiczną. Najpierw ukazana jest naga przestrzeń publiczna w jej wymiarze normatywnym. Omówione są więc racje przemawiające za postulatami neutralności tej przestrzeni, rozumianej jako wykluczenie przekonań moralnych i religijnych. Następnie zanalizowane jest zagadnienie, w jaki sposób w kraju tak religijnym jak Ameryka pojawił się postulat „neutralnej”, wolnej od religii przestrzeni publicznej. Wśród sekularnych tendencji ogromną rolę odegrały tu inspiracje oraz idee teologiczne. Dopiero swoisty sojusz teistycznych i ateistycznych sekularystów sprawił, że idea nagiej przestrzeni publicznej stała się nie tylko postulatem, ale też realną perspektywą.

Innym sposobem odejścia od właściwej amerykańskiemu projektowi równowagi przymierza i kontraktu była próba sakralizacji przestrzeni publicznej poprzez przymierzenie lub wprowadzenie dominacji religijnej w oparciu o wolę większości obywateli i odwołanie się do religijnej tradycji. W rozdziale piątym zostały więc omówione postulaty sakralnej przestrzeni publicznej. Najpierw analizowana jest idea amerykańskiej religii obywatelskiej, rozumiana jako próba skodyfikowania wspólnej Amerykanom tożsamości religijno-narodowej. Idea religii obywatelskiej przyczynia się, zdaniem Neuhaus, do sakralizacji przestrzeni publicznej. Neuhaus krytykował

to pojęcie, ukazując niektóre ważne i słuszne intuicje zawarte w tradycji religii obywatelskiej. W rozdziale piątym analizie poddano także postulaty wprowadzenia porządku prawnego i politycznego, opartego na religijnych i moralnych przekonaniach większości odwołującej się do judeochrześcijańskiej sfery wartości. Ukazano również, dlaczego takie rozwiązania wydają się niezgodne z amerykańską tradycją.

Rozdział szósty zawiera próbę rekonstrukcji poglądów Neuhausa na temat obywatelskiej przestrzeni publicznej i roli, jaką powinna w niej odgrywać religia. W wymiarze pozytywnym projekt Neuhausa opierał się na postulacie stworzenia „poinformowanej religijnie filozofii publicznej”, obejmującej aksjologiczne podstawy amerykańskiej demokracji. Opisano zatem, czym jest i na jakich założeniach miałyby się opierać owa filozofia publiczna. Zdaniem Neuhausa jest ona w dużej mierze zbieżna z katolicką nauką społeczną, co sprawia, że to właśnie wyznanie ma do odegrania w amerykańskiej przestrzeni publicznej kluczową rolę „korekcyjną”. Neuhaus określa to mianem katolickiego momentu w historii Stanów Zjednoczonych.

Historycznie rzecz biorąc, Neuhausowski projekt przywrócenia religijnego wymiaru amerykańskiej demokracji nie do końca się powiódł i pozostał w dużej mierze postulatem. Z drugiej strony, istotne wydaje się to, że przemiany społeczne i polityczne w Ameryce, zwłaszcza w ostatnich latach, uwypukliły i potwierdziły główną tezę Neuhausa, głoszącą, że demokracja sprowadzona jedynie do wymiaru proceduralnego oraz wykluczająca rozważania religijne i moralne ulega degeneracji i zamiast „neutralnej” sprawiedliwości przynosi dyktaturę nowego typu. W rozdziale siódmym opisany jest ów kryzys jako stan, w którym pozbawiona odniesień religijnych i moralnych polityka traci swoją legitymizację, odrywając się od przekonań obywateli i wytworząc aksjologiczną pustkę. Z braku legitymizowanych przez obywateli rozstrzygnięć politycznych kwestie istotne i ważne społecznie coraz częściej rozstrzygane są przez sądy, które uzurpują sobie prawo do bycia arbitrem w kwestiach moralnych. Kryzys legitymizacji dotyka tym samym nie tylko władzy ustawodawczej i wykonawczej, ale też całego systemu demokratycznego, oderwanego od transcendentnych wobec siebie odniesień. Widać to wyraźnie w ciągnących się sporach dotyczących prawnej obrony życia oraz w innych kwestiach dotyczących istotnych rozstrzygnięć etycznych. Zdaniem Neuhausa kryzys ten jest dowodem na to, że religia jest istotowo związana z amerykańskim systemem demokracji, a jej usunięcie zagraża istnieniu i funkcjonowaniu amerykańskiego eksperymentu wolności pod rządami prawa.

Zawarta w niniejszej pracy analiza, choć dotyczy amerykańskiego projektu politycznego, ma także znaczenie bardziej uniwersalne. Na przykładzie amerykańskiego projektu politycznego widać bowiem, jak zmiany w pojmowaniu istoty religii wpływają na przemianę przestrzeni publicznej, a tym samym na cały projekt polityczny, a także, jak rozmaite koncepcje przestrzeni publicznej i prawa do obecności w tej przestrzeni wpływają na samą religię.

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	11
Wstęp	13
 Rozdział 1	
Amerykański projekt polityczny w perspektywie przymierza i kontraktu	23
1.1. Dwie klasyczne interpretacje fundamentów amerykańskiego systemu	25
1.1.1. Ameryka jako projekt polityczny	26
1.1.2. Ameryka jako projekt religijny	31
1.2. Umowa społeczna i przymierze: historia pojęć stojących u podstaw amerykańskiego projektu	35
1.2.1. Teoria umowy społecznej	35
1.2.2. Teologia przymierza	40
1.3. Dialektyka przymierza i kontraktu według Neuhaus'a	46
1.4. Fundamenty amerykańskiego projektu w dialektyce przymierza i kontraktu	52
1.4.1. Deklaracja niepodległości: Bóg natury czy Bóg przymierza?	54
1.4.2. Konstytucja: kontrakt dotyczący procedur	61
 Rozdział 2	
Przestrzeń publiczna jako fundament porządku politycznego	69
2.1. Definicja i rozwój pojęcia przestrzeni publicznej	70
2.1.1. „Przestrzeń” publiczna: sposoby wyodrębniania przestrzeni	70
2.1.2. „Publiczna” przestrzeń: ewolucja pojęcia „publiczny”	73
2.1.2.1. Starożytna <i>polis</i> : prymat tego, co publiczne	74
2.1.2.2. Stoicyzm: afirmacja prywatności	76
2.1.2.3. Chrześcijaństwo: społeczeństwo jako byt odrębny od władzy państwowej	78

2.1.2.4. Nowożytność: dwie koncepcje przestrzeni publicznej	82
2.1.2.5. Przestrzeń publiczna a opinia publiczna	87
2.1.3. Definicja przestrzeni publicznej	92
2.2. Przestrzeń publiczna według Neuhausa	96
2.2.1. Przestrzeń publiczna w perspektywie przymierza i kontraktu	97
2.2.2. Struktury pośredniczące: przestrzeń publiczna jako przestrzeń wolności	100
2.2.3. Przestrzeń publiczna a tożsamość kulturowa. Pierwszeństwo kultury przed polityką	102
 Rozdział 3	
Religia jako deklaracja tożsamości metafizycznej	107
3.1. Definicja i rozwój pojęcia religii	108
3.1.1. Klasyczne pojęcie religii. Tradycja i wiara	109
3.1.2. Religia jako sfera <i>sacrum</i>	116
3.1.2.1. Religia jako kategoria społeczna. Jedna religia, wiele odmian <i>sacrum</i>	117
3.1.2.2. Fenomenologia religii. Jedno <i>sacrum</i> , wielość religii	121
3.1.2.3. <i>Sacrum</i> a <i>divinum</i>	124
3.1.3. Strukturalna formuła rozwoju religii: ewolucja religii	127
3.1.4. Epistemologia religii	132
3.1.5. Publiczny wymiar religii	137
3.2. Istota religii według Neuhausa	140
3.2.1. Substancjalne i funkcjonalne podejście do religii	140
3.2.2. <i>Prolepsis</i> . Wyjątkowość chrześcijaństwa jako religii przymierza	143
3.2.3. Religia a kultura	149
 Rozdział 4	
Naga przestrzeń publiczna	159
4.1. Przestrzeń publiczna a pojęcie neutralności	160
4.1.1. Neutralność władzy wobec przestrzeni publicznej	161
4.1.1.1. Świeckość jako neutralność	161
4.1.1.2. Neutralność proceduralna	163
4.1.1.3. Neutralność a bezstronność	166
4.1.2. Neutralność przestrzeni publicznej: postulat równego dostępu do wpływania na decyzje polityczne	169
4.2. Metafora nagiej przestrzeni publicznej według Neuhausa	173
4.2.1. Naga przestrzeń publiczna jako postulat sekularyzmu	175
4.2.1.1. Humanizm jako sekularna religia	179

4.2.1.2. Liberalny protestantyzm	184
4.2.1.3. Sekularyzm jurydyczny	190
4.2.2. Naga przestrzeń publiczna jako wyraz ekspansywności państwa w przestrzeni publicznej	197
4.2.2.1. Ingerencja państwa w prawo obywateli do wolności przekonań	198
4.2.2.2. Ingerencja państwa w autonomię stowarzyszeń	206
4.2.3. Naga przestrzeń publiczna jako wyraz ideologii relatywizmu	211
4.3. Przejście od demokracji do elitaryzmu jako konsekwencja nagiej przestrzeni publicznej	219

Rozdział 5

Sakralna przestrzeń publiczna	225
5.1. Publiczny wymiar religii a religia publiczna	227
5.2. Religie polityczne i quasi-religie polityczne	230
5.3. Idea religii obywatelskiej: dwie tradycje	235
5.4. Amerykańska religia obywatelska jako przykład sakralizacji przestrzeni publicznej	246
5.4.1. Posłannictwo i sąd: początki wspólnej religii	247
5.4.2. Naród „prawie wybrany”: teologia Lincolna jako doktryna amerykańskiej religii obywatelskiej	250
5.4.3. <i>One nation under God</i> : złoty okres amerykańskiej religii obywatelskiej	254
5.4.4. Amerykańskie <i>credo</i> : od religii obywatelskiej do quasi-religii politycznej	256
5.5. Neuhausa krytyka amerykańskiej religii obywatelskiej	258
5.5.1. Protestancka teologia millenarystyczna jako źródło amerykańskiej religii obywatelskiej	259
5.5.2. Amerykańska religia obywatelska jako metareligia ludzkości	263
5.5.3. Amerykańska religia obywatelska jako narodowa nadreligia	265
5.5.4. Amerykańska religia obywatelska jako quasi-religia	267
5.5.5. Postulaty Neuhausa: publiczna pobożność i teonomia	269
5.6. Nowe rozumienie pojęcia religia publiczna: religia zdeprywatyzowana	279
5.7. Przebudzenie ewangelikalne jako przykład deprywatyzacji religii	283
5.7.1. Większościowa strategia polityczna	283

5.7.2. Mniejszościowa taktyka antydyskryminacyjna w bataliach sądowych	287
5.8. Neuhausa krytyka religijnej prawicy i idei usakralnionej przestrzeni publicznej	291
5.8.1. „Naga” religia publiczna: emotywizm i zagrożenie heteronomią	292
5.8.2. Sakralna i usakralniona przestrzeń publiczna	297

Rozdział 6

Obywatelska przestrzeń publiczna	303
6.1. Pojęcie obywatelskości	304
6.2. Podmiotowość i suwerenność społeczeństwa obywatelskiego	308
6.2.1. Podmiotowość osoby ludzkiej jako fundament podmiotowości społeczeństwa	308
6.2.2. Suwerenność społeczeństwa obywatelskiego	312
6.3. Przestrzeń publiczna społeczeństwa obywatelskiego	316
6.3.1. Wolność sumienia i wolność religijna	316
6.3.2. Wolność wspólnotowego wyrażania zespołów przekonań	324
6.4. Pluralizm jako podstawa obywatelskiej przestrzeni publicznej	328
6.4.1. Modele pluralizmu	330
6.4.2. Chrześcijańska wizja pluralizmu	333
6.5. Filozofia publiczna	344
6.5.1. John Rawls: rozum publiczny	347
6.5.2. Alasdair MacIntyre: tradycja	351
6.5.3. Neuhaus: religijnie poinformowana filozofia publiczna	353
6.6. Katolicki moment	359
6.7. Wolność pod rządami prawa: dwie tradycje liberalizmu	365

Rozdział 7

Amerykański Babilon	371
7.1. Spór o aborcję jako ogniskowa wojen kulturowych	373
7.1.1. Aborcja: spór o przynależność do wspólnoty politycznej.....	374
7.1.2. Kwestia legalizacji aborcji jako spór o istotę procesu demokratycznego	381
7.1.3. Czynniki religijny w sporze o aborcję	388
7.1.4. Strategia zmian: społeczeństwo poinformowane.....	390
7.2. Supremacja jurydyczna i koniec demokracji	392
7.2.1. Koniec historii czy koniec amerykańskiej demokracji?	394
7.2.2. Supremacja jurydyczna: Sąd Najwyższy ponad władzę ustawodawczą	397

7.2.3. Supremacja jurydyczna: Sąd Najwyższy ponad władzę wykonawczą	400
7.2.4. Supremacja czy uzurpacja? Supremacja jurydyczna a obywatelskie nieposłuszeństwo	405
7.3. Ironia czy nadzieja? Neuhaus i antyfilozofia publiczna Rorty'ego	411
7.4. Czy ateista może być dobrym obywatelem? Koncepcja podwójnego obywatelstwa	416
Zakończenie	421
Bibliografia	433
Summary	451

Pasjonująca rozprawa! Idee wybitnego chrześcijańskiego myśliciela i doświadczenie amerykańskiej demokracji są dla autora okazją do poruszenia podstawowych problemów dotyczących całej zachodniej kultury. Czy odejście od chrześcijańskiego fundamentu jest kolejnym etapem ewolucji Zachodu, czy też jest krokiem samobójczym, degenerującym sferę polityki (i ekonomii)?

Autor precyzyjnie rekonstruuje rdzeń filozofii politycznej Neuhausa: demokracja sprowadzona do wymiaru proceduralnego, eliminująca rozważania religijne i etyczne, nieuchronnie ulega erozji i zamiast zorganizowania życia publicznego wokół idei „neutralnej” sprawiedliwości, ewoluje ku dyktaturze nowego typu. Zarówno zwolennicy tej tezy, do których sam się zaliczam, jak i jej przeciwnicy, powinni tę książkę przeczytać.

Maciej Zięba OP

Książka wiernie ukazuje myśl Neuhausa, prezentując w nowym świetle wizję relacji państwo – Kościół. Autor przypomina, że żywa i wibrująca publiczna kultura moralna, wzbogacona światłem Ewangelii, jest fundamentem powodzenia demokratycznego eksperymentu, podjętego przez cywilizację Zachodu.

George Weigel, Distinguished Senior Fellow, Ethics and Public Policy Center, Waszyngton

Autor, poruszając się na pograniczu politologii, filozofii, teologii i socjologii, poddaje badaniom istotne zagadnienie obecności religii w przestrzeni publicznej i wzajemnej zależności między religią a systemem politycznym. Praca ma charakter nowatorski zarówno w swoim wymiarze monograficznym, jak i w zakresie teorii i filozofii polityki w ogóle. Szczególnym zagadnieniem jest zwłaszcza zaobserwowane zjawisko „sądowniczej uzurpacji”, to znaczy przejmowanie przez Sąd Najwyższy kompetencji władzy ustawodawczej i wykonawczej. Podobny fenomen można dostrzec także w innych krajach liberalnej demokracji.

Ks. prof. dr hab. Piotr Mazurkiewicz

CENA DET. 35,00 ZŁ

PATRONAT MEDIALNY:

ISBN 978-83-7033-909-8



9 788370 339098 >

WWW.WDRODZE.PL



dominikanie.pl